

*Марија Ђорић**

Институт за политичке студије

ЗНАЧАЈ ПРОФ. ДР РАДОСЛАВА РАТКОВИЋА У УТЕМЕЉЕЊУ СРПСКЕ ПОЛИТИЧКЕ НАУКЕ**

Сажетак

Предмет истраживања овог рада је анализа улоге проф. др Радослава Ратковића у стварању српске политикологије, као и његов допринос у конституисању српских научно-истраживачких институција, попут Факултета политичких наука, Института за политичке студије и удружења „Наука и друштво”. Анализом садржаја ауторка је дошла до закључка да је научноистраживачки опус проф. Ратковића био богатог и хетерогеног карактера, док су централне категорије његовог промишљања биле идеологија, наука и стварност. У раду је посебно истакнута његова улога у контексту истраживања аустромарксизма. Значај проф. др Радослава Ратковића у утемељењу српске политичке науке се може сагледати не само на пољу теорије, која је резултирала објављивањем 15 књига и великог броја научних радова, већ и у формирању неких пропедеутичких предмета који се и данас изучавају на Факултету политичких наука у Београду, попут *Увода у политичку теорију*.

Кључне речи: Радослав Ратковић, српска политичка наука, политичка теорија, идеологија, политика, наука

* Електронска адреса ауторке: marija.djoric@ips.ac.rs

** Рад је настао у оквиру научно-истраживачког пројекта „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција” (евиденциони број 179009), финансираном од стране Министарства просвете и науке Републике Србије.

УВОД

Проф. др Радослав Ратковић припада оној плејади српских научника који су оставили неизбрисив траг још за време свог живота, не само у теоријском, већ и у практичном смислу речи. За време свог дугог и надасве плодотворног стваралачког живота, Радослав Ратковић је садашње и будуће генерације српских политиколога задужио вишеструко.

Пре свега, он је један од оснивача Факултета политичких наука у Београду и његов први декан. Утемељивач је неких предмета који данас представљају „азбуку” политикологије, попут *Основа политичких наука* (данас под називом *Увод у политичку теорију*), више пута је веома успешно вршио дужност шефа Катедре за политичку теорију и методологију и руководиоца истоименог смера последипломских студија.

Поред неоспорно велике улоге у стварању српске политичке науке и факултета, он је 1968. године био оснивач и директор још једне веома значајне институције, Института за политичке студије, која ове године обележава 50 година свог јубиларног постојања.

Осим тога, професор Ратковић је био оснивач многобројних научних друштава, међу којима треба посебно издвојити удружење „Наука и друштво”, у коме је био активан члан и председник све до своје смрти. Његов друштвени ангажман је био препознатљив не само у Србији и тадашњој Југославији, већ и у иностраним научним круговима – био је члан „Америчког удружења за политичке науке”.

Његов теоријски опус је изузетно богат различитим темама, међу којима је посебан фокус стављен на елаборирање политике, идеологије и друштвене стварности, што је бритким и виртуозним стилем преточено у 15 научних монографија.¹ Последњу књигу под називом „Политика, теорија, идеологија, стварност” проф. Ратковић је објавио у својој 88. години живота.

Значај једног професора се огледа не само у томе колико научних радова остави иза себе, већ и у квалитету наставног кадра који успе да изнедри. Познато је да је Радослав Ратковић био ментор десетинама магистара и доктора наука, од којих су многи данас угледна имена у научном и политичком животу. Последњи пут, проф. Ратковић је био члан докторске дисертације² на Факултету

1) Многе од ових књига се и данас користе на основним и последипломским студијама на друштвеним факултетима у Србији.

2) Ауторка овог текста је била последњи доктор наука који је имао част да му проф. Ратковић буде члан комисије за одбрану докторске дисертације.

политичких наука, 12. јула 2013. године, само месец дана пре своје смрти, што сведочи о активизму, као његовом круцијалном животном принципу.

Познато је да је Радослав Ратковић био политички активан (био је поносан што је био један од аутора IV главе програма СКЈ), вршио је многобројне значајне политичке функције, од којих треба посебно истакнути функцију председника Уставног суда Републике Србије.

Професор Ратковић је за свог живота добио многобројна признања, награде и повеље. Одликован је Орденом братства и јединства са златним венцем 1965. и Орденом рада са црвеном заставом 1980. Током 1977. године је добио Седмојулску награду за допринос развоју друштвенополитичких наука, да би 1984. добио награду АВНОЈ-а.

Имајући у виду колики је друштвени и научни ангажман проф. др Радослав Ратковић уложио да би утемељио српску политичку науку, овај рад посвећен његовом лику и делу ће представљати тек малу захвалност нових нараштаја и младих политиколога за све оно што је проф. Ратковић оставио њима у научно завештање.

1. БИОГРАФСКИ ПОДАЦИ О ПРОФ. ДР РАДОСЛАВУ РАТКОВИЋУ

Иако је рођен у Ужицу 15. јула 1921. године, почевши од матурирања³ 1939. године, па све до смрти, Радослав Ратковић ће бити везан за Београд у коме ће „постати и остати велико и угледно име у интелектуалном и политичком свету”.⁴

Правни факултет је завршио 1949. године и то као један од најбољих студената у генерацији, да би на истом факултету одбранио и докторат 1963. године, који је 1965. објављен у форми научне монографије. Од тада, па све до краја свог живота, Радослав Ратковић ће бити посвећен истраживању друштвенополитичких феномена и научном стваралаштву. Звање редовног професора стекао је 1968. године на Универзитету у Београду. Иначе, своју наставничку каријеру Ратковић започиње још 1951. године на Правном факултету у Београду (на предмету *Наука о друштву*). Иако је од почетка веома

3) Радослав Ратковић је матурирао у Трећој мушкој гимназији у Београду.

4) Драган Симеуновић, „Биографски подаци о проф. др Радославу Ратковићу”, у зборнику: *Радослав Ратковић: живот и дело*, (ур. Симеуновић Драган, Ђорић Марија), Удружење Наука и друштво Србије, Савез антифашиста Србије, Фондација Heinrich Böll Stiftung, Београд, 2014, стр. XII.

успешно градио научну каријеру, Ратковић је имао и новинарског искуства⁵, да би наставио у Институту за међународну политику и привреду, након чега се отиснуо у свет дипломатије 1953. године.⁶

Као левичар по опредељењу и животном систему вредности, Ратковић је учествовао у народноослободилачком рату, да би 1945. године постао члан КПЈ. Био је веома активан члан Партије и учествовао је и у стварању њеног програма.

Утицајан на разним друштвеним⁷ и политичким пољима, Ратковић је ипак бити упамћен по оснивању Факултета политичких наука, што је велики допринос не само српској, већ и југословенској политичкој науци. Као врстан ерудит и познавалац друштвенополитичких токова Радослав Ратковић је припадао не само политичкој, већ и научној авангарди старе Југославије, која је имала смелости да унесе одређени *новум* у промишљању реалне стварности. Један од таквих *новума* била је и Висока школа политичких наука (основана 1960. године) из које се касније изродио и Факултет политичких наука у Београду. То је уједно био и први пример оснивања факултета политичких наука у једној социјалистичкој земљи, каква је тада била Југославија. Ратковић је тврдио да је „Висока школа политичких наука била савезна установа у коју је из свих република упућиван одређен број људи који су оцењени као оспособљени својим дотадашњим радом, својом квалификацијом и успешним радом у пракси”⁸. Висока школа политичких наука имала је две круцијалне идеје:

1. Вршење дедогматизације кроз ослобађање од крутог бирократског система.

2. Развијање критичке мисли унутар постојеће друштвене праксе и стварности.

Користећи своје личне и професионалне везе са тадашњим председником Савета београдског Универзитета, Душаном Поповићем, проф. Ратковић је издејствовао да Висока школа

5) Писао је најпре у „Младом борцу”, а потом и у „Борби” и „Комунисту”. Интересантно је напоменути да је Ратковић као млади левичар објављивао и песме у часописима (нпр. песма „Јутро града” у „Младом борцу објављена 1947. године), а био је активан и у омладинском часопису за књижевност и културу под називом „Полеј”.

6) Када се вратио у земљу 1958. године Радослав Ратковић је наставио са обављањем функција у државном апарату.

7) Био је судија Уставног суда, а касније и председник Уставног суда Републике Србије.

8) „Извод из говора проф. др Радослава Ратковића о оснивању Факултета политичких наука на скупу уприличеном поводом његовог 90. рођендана”, у зборнику: *Радослав Ратковић: живот и дело*, (ур. Симеуновић Драган, Ђорић Марија), Удружење Наука и друштво Србије, Савез антифашиста Србије, Фондација Heinrich Böll Stiftung, Београд, 2014, стр. XXXVI.

политичких наука прерасте у факултет, и на тај начин уђе под окриље београдског Универзитета. Касније је та одлука, под утицајем Љубисава Марковића, потврђена и у Скупштини Србије. На тај начин је Радослав Ратковић (од стране пријатеља звани Ера), успео да створи прву генерацију политиколога који су се уписали као студенти Високе школе политичких наука, а дипломирали као студенти Факултета политичких наука. О њима је Ратковић рекао следеће: „Та генерација храбрих младих људи заслужује наше признање”.⁹

Нове генерације су му се можда на неки начин и одужиле тако што му је непосредно након његове смрти 2014. године приређен зборник под називом „Радослав Ратковић – живот и дело”, у коме су приказани најзначајнији сегменти његовог професионалног и приватног живота.¹⁰ Посебно би требало споменути други део зборника у коме су некадашњи ученици, сарадници и поштоваоци дела Радослава Ратковића, анализирали живот и професионално стваралаштво овог угледног професора. То је био уједно и први зборник посвећен неком професору са Факултета политичких наука у Београду. Овај пројекат је подржало Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, што сведочи о његовом значају.

2. ЦЕНТРАЛНЕ ПОЛИТИКОЛОШКЕ ТЕМЕ У ДЕЛИМА ПРОФ. ДР РАДОСЛАВА РАТКОВИЋА

Стваралачки опус проф. др Радослава Ратковића је уједно и лако и тешко анализирати – лако је због његове концизне, лаконске мисли и стилске префињености, а и тешко, јер се професор Ратковић као прави ерудита бавио многобројним значајним друштвенополитичким темама, о којима је осим теоријског, имао и значајно практично искуство. Његово стваралаштво је можда најреалније описала Латинка Перовић, рекавши да се оно налази између „политике и науке”.¹¹

9) „Извод из говора проф. др Радослава Ратковића о оснивању Факултета политичких наука на скупу уприличеном поводом његовог 90. рођендана”, у зборнику: *Радослав Ратковић: живот и дело*, (ур. Симеуновић Драган, Ђорић Марија), нав. дело, стр. XXXIX.

10) Зборник има 495 страна, а осим домаћих аутора, у његовом стварању су са својим радовима учествовали и многобројни научни радници из иностранства (чак њих 14 из 8 земаља).

11) Латинка Перовић, „Уз сећање на Радослава Ратковића о кључној парадигми српске интелигенције”, у зборнику: *Радослав Ратковић: живот и дело*, (ур. Симеуновић Драган, Ђорић Марија), Удружење Наука и друштво Србије, Савез антифашиста Србије, Фондација Heinrich Böll Stiftung, Београд, 2014, стр. 31.

Библиографија радова проф. др Радослава Ратковића најбоље говори о његовом научном прегнућу. За свог живота је објавио 15 монографија, међу којима су неки значајни уџбеници попут *Основе социологије* и *Основи марксистичке теорије друштва*. Иако је поникао у сфери социологије, Ратковић је већи део свог истраживачког рада веома успешно посветио политичким наукама.

С обзиром да је политикологија често бивала оптужена да „черупа перје других научних дисциплина да би се њиме китила”¹², како је то већ тврдио Јирген фон Кемпски, проф. Ратковић је покушао да укаже на **основаност науке о политици**, у оквиру чега могу да се издвоје следеће тематске области којима се он бавио¹³:

1. Утврђивање науке о политици као старе науке
2. О историјском развоју политичке мисли и теорије
3. Развој политичких наука као академских дисциплина
4. Предмет и метод политичких наука
5. О имену науке о политици
6. Однос политичких и других наука

Ратковић је у својим радовима веома јасно одговорио на питање које је некада поставио Карл Манхајм: Да ли је наука о политици уопште могућа?¹⁴ Ово питање су постављали они који су политикологију доживљавали као релативно нову науку, иако је она заправо била веома стара, ако не и најстарија друштвена наука.¹⁵ Главни проблем је био у томе што се наука о политици није разликовала од њеног студијског програма, верификованог на универзитетима. Чињеница на коју је упорно указивао професор Ратковић јесте да је политика као наука постојала још у античким временима, док се као академска дисциплина зачала релативно касно. Прве студије политике су на универзитету формализоване 1613. године у Лајдену (Холандија), да би затим била основана катедра за студије политике на Универзитету Упсала у Шведској 1922, итд.¹⁶

12) Jürgen Von Kempfski, *Wissenschaft von der Politik – sozusagen*, Merkur, 1966, стр. 457; Цит. према: Драган Симеуновић, *Увод у политичку теорију*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 22.

13) Више о томе у: Радослав Ратковић, *Основи науке о политици*, Институт за политичке студије, Факултет политичких наука, Београд, 1977.

14) Карл Манхајм, *Идеологија и утопија*, Нолит, Београд, 1968, стр. 91.

15) Радослав Ратковић, *Основи политичких наука*, Завод за уџбенике и наставна средства, 1987, стр. 19.

16) Према: Драган Симеуновић, *Увод у политичку теорију*, Институт за политичке студије,

Ратковић је веома експлицитно објаснио и историјски развој политичке мисли и теорије, указујући да се мисао о политици развија веома рано и то у старим цивилизацијама Кинеза, Индијаца, Маја и Феничана. Још у 5. и 6. веку пре нове ере се, према мишљењу Ратковића, у расправи софиста и Сократа може видети критичко промишљање о тадашњем политичком уређењу.¹⁷ Касније су Аристотел¹⁸ и Платон у својим делима засновали читав засебан правац у политичкој мисли, који је био етички обојен.

Ратковић је у својим делима указивао да се настава науке о политици развила још код старих Грка у антици и то у форми „дворске науке”, којом се бавио узак круг људи и владара.¹⁹ Из тога се може јасно видети ексклузивитет науке о политици којом су се бавили „само одабрани”, па се чак ишло дотле да се сматрало да се политиком баве само они који се спремају да преузму или очувају власт. Тај ексклузивитет је, према Ратковићу, и један од главних разлога зашто је политика споро прихватана на универзитетима.²⁰

Да би једна наука била прихваћена као наука, она мора имати свој предмет и метод. Ратковић је као врстан научни радник то добро знао и стога у својим радовима експлицитно инсистирао на посебности предмета и метода науке о политици. По њему је наука о политици одвајкада имала посебан предмет истраживања, а то је – политичка сфера, коју сачињавају разни елементи попут политичке свести, политичке активности, специфичне организационо-институционалне структуре, међународних односа и политичке прошлости.²¹

Када је реч о методу, Ратковић је сматрао да свака наука због специфичности свог предмета има и свој специфичан метод, па тако и наука о политици. Па ипак треба нагласити да специфичан, тј. посебан метод не значи „потпуно различит, већ различит у одређеној мери”.²² Евидентно је да све друштвене науке имају методе

Београд, 2009, стр. 20.

17) Радослав Ратковић, *Основи политичких наука*, нав. дело, стр. 19.

18) Посебно је Аристотел у свом делу „Политика” дао значајан допринос емпиријском истраживању политичких система. Он је анализирао 158 устава полиса у античкој Грчкој; Видети: Аристотел, *Политика*, БИГЗ, Београд, 2003.

19) Радослав Ратковић, *Основи политичких наука*, нав. дело, стр. 25.

20) Исто, стр. 58.

21) Последња два елемента су често оспоравана од стране неких аутора, али ми их сматрамо валидним. Видети: Радослав Ратковић, *Основи политичких наука*, нав. дел, стр. 75.

22) Драган Симеуновић, „Радослав Ратковић и основаност науке о политици”, у зборнику: *Радослав Ратковић: живот и дело*, (ур. Драган Симеуновић, Марија Ђорић), Удружење Наука и друштво Србије, Савез антифашиста Србије, Фондација Heinrich Böll Stiftung, Београд, 2014, стр.51.

који се међусобно преплићу, али које су условљене предметом истраживања, па се самим тим међусобно разликују. Осим тога, треба имати на уму и чињеницу да су све друштвене науке (па самим тим и политикологија), презеле методе од природних наука, да би их касније надограђивале. Оваквим запажањима проф. Ратковић је доказао посебност и основаност предмета и метода науке о политици, што се може сматрати значајним научним доприносом.

Елаборирајући проблеме који се тичу имена науке, Ратковић је утврдио да наука о политици има више имена, што може стварати разне врсте забуна и дилема. До сада је у политичкој теорији утврђено бар шест назива попут „политичке науке”, „политичка наука”, „наука о политици”, „политологија”, „политикологија”, „научна политика” итд.²³ Сматра се да је у духу српског језика најбоље користити израз „политикологија” или „наука о политици”,²⁴ иако се често може срести и термин у множини („политичке науке”), што је како Ратковић истиче, последица традиције таквог означавања посебних друштвених наука.²⁵ Клаус фон Бајме сматра да су нормативне политичке теорије, које науку о политици доживљавају као интегративну, у великој мери допринеле оваквом схватању.²⁶

Како друштво представља широк конгломерат најразличитијих сфера, укључујући и политичку сферу, тако је и наука о политици усмерена на сарадњу са многобројним друштвеним наукама. Ратковић је у својим радовима посебно указивао на значај сарадње и повезаности између политикологије и филозофије.²⁷ То је и логично, с обзиром да је она (уосталом као и многе друге друштвене науке) настала из филозофије, са којом и даље постоји чврста веза која се најдоминантније манифестује преко политичке теорије и политичке филозофије. Како је истицао Мијат Дамјановић, за Радослава Ратковића је политичка филозофија представљала безбедни кров многих политика, „пре свега оних академских, али и реалполитичких”.²⁸ Осим односа са филозофијом, Ратковић је анализирао и однос других наука са политикологијом, попут, економије, права, војних наука, социологије итд.

23) Више о томе у: Драган Симеуновић, *Увод у политичку теорију*, нав. дело, стр. 25-27.

24) Исто.

25) Нпр. „правне науке”, „економске науке” и сл.

26) Klaus Von Beume, *Suvremene političke teorije*, Stvarnost, Zagreb, 1977, стр. 16.

27) Ратковић је први српски политиколог који је анализирао однос политикологије са другим друштвеним наукама.

28) Мијат Дамјановић, „Човек од речи”, у зборнику: *Радослав Ратковић: живот и дело*, (ур. Симеуновић Драган, Ђорић Марија), Удружење Наука и друштво Србије, Савез антифашиста Србије, Фондација Heinrich Böll Stiftung, Београд, 2014, стр.

Проф. др Радослав Ратковић је у својим научним радовима оставио значајан траг на пољу утврђивања и доказивања основаности политикологије, што се може сматрати великим научним и друштвеним доприносом. Храбро бранећи посебност предмета и метода науке о политици, указивао је на дистинкцију између политике као науке и академске дисциплине, инсистирао на томе да је наука о политици једна од најстаријих и све то аргументовао и поткрепио научним чињеницама.

Посебност научног кретања проф. Ратковића се огледала и у томе што је значајан део свог живота посветио двома значајним темама – идеологији и аустромарксизму. Прва тема се увек провлачила не само у његовом теоријском, већ и у практичном стваралаштву, док је аустромарксизам феномен који је био предмет његове докторске дисертације.

2.1. Радослав Ратковић о идеологији

Идеологија заузима веома значајно место у научноистраживачком стваралаштву Радослава Ратковића. Он је заправо, идеологију изучавао у дијалектичком односу са науком, сматрајући да се, попут замршеног клупка, ове две друштвене појаве међусобно условљавају и преплићу.

Идеологија и наука су често због неадекватног научног одређења биле у контроверзном односу, те је Ратковић истицао како је „актуелност ових проблема у теорији само израз практичних друштвених стања, тј. постојања друштвених потреба и социјалних снага заинтересованих да се ови проблеми на њима одговарајући начин схвате и реше”²⁹. Често се однос између науке (пре свега политичке теорије) и идеологије симплификовао, па се на њега гледало као на однос „истине” и „неистине”, са чиме се Ратковић није слагао. Његов закључак да је однос науке идеологије условљен променама у друштву и да стога не може бити статичан, потпуно је валидан, чак и данас. По њему је наука омогућавала објективну истину у одређеним условима, док идеологија може нагињати неистини, али у појединим ситуацијама може чак и кореспондирати са истином. Овај комплексан однос Ратковић објашњава на следећи начин: „Научно мишљење – док год постоји основа идеолошког мишљења – не може да буде ослобођено идеолошких елемената”³⁰. Са друге стране, идеолошко мишљење може бити антипод свему

29) Радослав Ратковић, *Теорија, идеологија, стварност*, Факултет политичких наука, Београд, 2009, стр. 170.

30) Исто, стр. 188.

ономе што је научно. Из ове корелације произилази закључак да је однос идеологије и науке процес и да се „не може обухватити формално-логичком формулом”.³¹

Он је био против некритичког мишљења када је реч о процесу „деидеологизације”, која је ишла ка томе да решава одређене друштвене проблеме без утицаја идеологије. Ратковић није био за укидање идеологија, већ се залагао за „укидање идеолошког монополизма”.³²

У Ратковићевим научним делима постоје два значења идеологије:

1. По једноме, идеологија је „укупност друштвене свести ових или оних облика социјалних обједињења (класа, народа, држава, друштвених група, организација итд.)”.³³

2. По другоме, идеологија је „специфична појава у друштвеној свести – мање или више нетачна, илузорна, ограничена свест, која настаје услед дејства друштвених чинилаца (структуре, социјалног положаја и одговарајућих интереса) на сазнање, чега субјекти идеолошког мишљења нису свесни”.³⁴

Полазно Ратковићево становиште у феноменолошком истраживању идеологије јесте проблем погрешне или искривљене свести. Корени идеје о погрешној свести су атавистички и њихова основа јесте религијског карактера.³⁵ Заправо, идеја о могућности погрешне свести се везивала најпре за сумњу заједнице у исправност мишљења некадашњих пророка, тј. у њихова предсказања. Због свега тога Ратковић сматра да је у предзаједницама теза о погрешној свести била емфатичког карактера, а да тек код модерног проблема погрешне свести имамо потребу за строгим доказима.³⁶

Научна анализа идеологије је могућа, сматра Ратковић, тек стварањем одређених историјских услова, међу којима истиче:

1. „Испољавање класних супротности и борбе у капиталистичком друштву и појава одговарајућих идеолошких сукоба.

31) Исто.

32) Марија Ђорић, „Схватање идеологије у делу Радослава Ратковића”, у зборнику: *Радослав Ратковић: живот и дело*, (ур. Симеуновић Драган, Ђорић Марија), Удружење Наука и друштво Србије, Савез антифашиста Србије, Фондација Heinrich Böll Stiftung, Београд, 2014, стр. 82.

33) Радослав Ратковић, *Теорија, идеологија, стварност*, нав. дело, стр. 159.

34) Исто.

35) Радослав Ратковић, „Идеологија”, *Основи политичких наука – практикум*, (ур. Драган Симеуновић), Ферко, Београд, 1994, стр. 146.

36) Исто.

2. Формирање научне мисли о друштву (социологије)³⁷

Највећу улогу у теоријском промишљању феномена идеологије Ратковић приписује Марксу и Енгелсу, мада се у његовим радовима може видети и то да велики значај у елаборирању проблема идеолошке свести придаје одређеним социологистичким схватањима. Основна улога идеологије, према мишљењу Радослава Ратковића, јесте да буде нека врста споне између људи (повезујући њихово понашање), али и да их води ка одређеним системима вредности, нормама и принципима. Посебно је наглашавао улогу идеологије у оквиру револуционарних кретања.

Знајући колика је опијајућа моћ идеологије, Радослав Ратковић је био против сваког облика искључивости и једностраног промишљања. Због свега тога је са великом пажњом рашчлањивао феномен идеологије, држећи се „мајнхамовског“ посматрања идеологије – „са објективно научног становишта и гносеолошком неутрализацијом“.³⁸

Можда је Дејвид Меклилан (*David Mc Lellan*)³⁹ био у праву када је рекао да је идеологија нејнеухватљивији феномен у друштвеним наукама, али Радослав Ратковић је упркос несталности и аморфности овог феномена успео да га рашчлани до танчина и продре у његову суштину. Он је дубоко спознао идеологију не само на теоријском, већ и практичном плану, што се може видети у његовим радовима, али и у мудро промишљању стварности (*phronesis*), својственом овом великом професору.

2.2. Радослав Ратковић о аустромарксизму

Докторска дисертација на тему *Политичка теорија аустромарксизма*, коју је Радослав Ратковић одбранио 1963. године на Правном факултету Универзитета у Београду (а објавио 1965.) је у многоме утицала на његов теоријски правац истраживања. Овај рад је уједно и био најзаслужнији за Седмојулску награду коју је проф. Ратковић примио 1977. године.

Анализа аустромарксизма није била нимало једноставан задатак, с обзиром да је Ратковић теоријски обрадио најзначајнија

37) Радослав Ратковић, *Теорија, идеологија, стварност*, нав. дело, стр. 159.

38) Марија Ђорић, „Схватање идеологије у делу Радослава Ратковића“, у зборнику: *Радослав Ратковић: живот и дело*, (ур. Драган Симеуновић, Марија Ђорић), Удружење Наука и друштво Србије, Савез антифашиста Србије, Фондација Heinrich Böll Stiftung, Београд, 2014, стр. 82.

39) Видети више о томе у: David Mc Lellan, *Ideology*, Open University Press, Buckingham, 1996.

дела аустријских марксиста и то почевши од касне друге половине 19. века, па све до 50-их година 20. века. Посебан фокус у овом истраживању Ратковић је ставио на теоријски оквир Карла Ренера, Ота Бауера, Макса Адлера, Густава Екштајна, Роберта Данеберга, Фридриха Адлера, Фрица Винтера, Карла Кауцког итд. Дела свих ових теоретичара су била понаособ представљена у Ратковићевој дисертацији, и то са подробном анализом аустријске социјал-демократије.

Обрађивање овакве теме је у то време било авангардно и може се с правом рећи да Ратковић у ондашњој Југославији није имао релевантног саговорника из неколико разлога: у СФРЈ је провладало мишљење источних марксистичких школа у којима није било адекватног места за аустромарксисте; ово питање је отварало критику једнопартијске државе, што се сматрало веома осетљивом темом; аустромарксизам је од стране стаљинистичке школе био третиран као нека врста опортунизма, ревизионизма и буржоаског система вредности, те стога „ликвидиран по кратком поступку”.⁴⁰

У својој докторској дисертацији Ратковић је указивао на два основна значења аустромарксизма. Према првом, аустромарксизам се односи на корелацију идеологије, теорије и праксе Социјалдемократске партије Аустрије⁴¹; док се друго значење аустромарксизма односи на скуп свих вредносних идеја које су створили истакнути чланови и теоретичари те партије, а које су нашле адекватан пут у практичној политици. Посебан фокус у аустромарксистичкој теорији Ратковић ставља на три кључна детаља:

1. Наглашавање „људског фактора”, тј. еманципације која ће обичног човека водити ка социјалистичкој борби.

2. Тежња за познавањем реалне стварности и прилагођавање политике таквој врсти стварности.

3. Јединство политичке странке, са тенденцијом уједињења завађених партијских струја.

Ратковић је експлицитно истицао да је Аустроугарска прва земља у Европи која је имала развијен раднички покрет и актуелизовано национално питање. Тешко је било констатовати који су то механизми за очување вишенационалних држава, али је Ратковић

40) Радослав Ратковић, *Политичка теорија аустромарксизма*, Институт за изучавање радничког покрета, Београд, 1965, стр. 265.

41) Овде је Ратковић веома експлицитно објаснио организацију и структуру партије, пропаганду и најзначајније теоретичаре партије.

сматрао да марксизам може дати одређене теоријске одговоре и чињенице анализом постојећег стања. За сваку вишенационалну државу је важио регионализован одговор, јер „нема ни природне вишенационализоване заједнице, нити идолатрије мононационалне државе”.⁴²

По мишљењу Радослава Ратковића, аустромарксисти су веома успешно развили три националне доктрине. Најпре је до Првог светског рата Карл Ренер формирао идеју о трансформацији Аустроугарске монархије у републику (реч је о демократској федерацији). Потом је након пораза у Првом светском рату идеја аустромарксиста кореспондирала са прихватањем немачког “аншлуса”. И на крају, имамо трећу доктрину која је најближа Ото Бауеру⁴³, по којој се подржава независна Аустрија и постојање аустријске нације.

Професор Ратковић је сматрао да је идеја аустромарксизма у тадашњој југословенској федерацији неправедно запостављена, посебно због тога што су поједини делови те федерације некада били под окриљем „црно-жуте” монархије. Анализом аустромарксизма Ратковић је дошао до једне веома битне теоријске констатације, а то је да народи припадају етничким скупинама, док је пак, нација – политичка категорија: „Народ је блискост по криви, а нација различит политички интересни колектив. Немци јесу један народ, али су од више нација и држава. А то су аустромарксисти са болом установили”.⁴⁴

Интересантан је став Радослава Ратковића о улози националних покрета у контексту аустромарксизма. Он је критиковао аустријску реформистичку струју: „Уместо да у националним покретима види револуционарну снагу да борбу радничке класе за рушење феудално-капиталистичког поретка и успостављање демократије, националне слободе и социјализма, веже уза се и стави се на њено чело, она је националне покрете одбијала од себе и бацала их у наручје националних буржоазија”.⁴⁵ Ово је уједно по

42) Драган Веселинов, „Поглед професора Ратковића – аустромарксисти и национално питање”, у зборнику: *Радослав Ратковић: живот и дело*, (ур. Симеуновић Драган, Ђорић Марија), Удружење Наука и друштво Србије, Савез антифашиста Србије, Фондација Heinrich Böll Stiftung, Београд, 2014, стр. 63.

43) Једна од препознатљивих Бауерових идеја је био миран распад Аустроугарске на националне државе.

44) Драган Веселинов, „Поглед професора Ратковића – аустромарксисти и национално питање”, у зборнику: *Радослав Ратковић: живот и дело*, (ур. Симеуновић Драган, Ђорић Марија), Удружење Наука и друштво Србије, Савез антифашиста Србије, Фондација Heinrich Böll Stiftung, Београд, 2014, стр. 63.

45) Радослав Ратковић, *Политичка теорија аустромарксизма*, Институт за изучавање

Ратковићу, био и круцијални разлог неуспеха аустријског концепта социјалдемократије.

Аустромарксизам није био хомогеног карактера. Он је, као и сваки идеолошки концепт био проткан одређеним разликама, које су у овом случају биле најочљивије у промишљањима Ренера и Бауера. Овде је заправо реч о односу конзервативних и прогресивних струја, што је и било својствено сваком социјалистичком покрету. Па ипак, чини се да у својим закључцима Ратковић некако више фаворизује Бауера у односу на Ренера. Можда је то због чињенице што су Бауерове идеје више биле усредсређене ка брзом и непосредном стварању социјализма.⁴⁶

Може се рећи да је Ратковићев елаборирање аустромарксизма имало за циљ да осветли деловање различитих социјалистичких покрета и самим тим отвори неки нови пут социјализма, на који би се ослањала тадашња Југославија.

Проф. др Радослав Ратковић ће остати запамћен по много чему, али му савремена српска политикологија мора одати признање бар за две велике ствари:

- Прва је теоријско утемељење српске политичке науке кроз сијасет монографија, научних радова и конференција. Радослав Ратковић је међу првима храбро стао у одбрану основаности предмета и метода науке о политици, оформио њен категоријални апарат и дао значајан печат у области политичке теорије.

- Друга, можда још значајнија ствар за коју се великодушно изборио проф. Ратковић јесте институционализација политичких наука. Он је био један од родоначелника Факултета политичких наука у Београду и његов први декан, али и оснивач подједнако важне институције као што је Институт за политичке студије.

Допринос научног и политичког деловања проф. др Радослава Ратковића се може најбоље видети у томе што је оставио неизбрисив траг у научној сфери и име које и данас помињемо са дужним поштовањем. На том мукотрпном путу борбе за место политикологије у научном систему и Универзитету, Ратковић је оставио велико интелектуално наслеђе свим садашњим и будућим политиколозима,

радничког покрета, Београд, 1965, стр. 26.

46) Према Бауеру, нико и ништа не би требало да спречава радничку класу у остваривању социјализма.

потврђујући ону Цицеронову мисао *Litterarum radices amarae, fructus dulces* (Корени рада су горки, али су плодови слатки).

ЛИТЕРАТУРА

Аристотел, *Политика*, БИГЗ, Београд, 2003.

Веселинов Драган, „Поглед професора Ратковића – аустромарксистички и национално питање”, у зборнику: *Радослав Ратковић: живот и дело*, (ур. Симеуновић Драган, Ђорић Марија), Удружење Наука и друштво Србије, Савез антифашиста Србије, Фондација Heinrich Böll Stiftung, Београд, 2014.

Дамјановић Мијат, „Човек од речи”, у зборнику: *Радослав Ратковић: живот и дело*, (ур. Симеуновић Драган, Ђорић Марија), Удружење Наука и друштво Србије, Савез антифашиста Србије, Фондација Heinrich Böll Stiftung, Београд, 2014.

Ђорић Марија, „Схватање идеологије у делу Радослава Ратковића”, у зборнику: *Радослав Ратковић: живот и дело*, (ур. Симеуновић Драган, Ђорић Марија), Удружење Наука и друштво Србије, Савез антифашиста Србије, Фондација Heinrich Böll Stiftung, Београд, 2014.

Манхајм Карл, *Идеологија и утопија*, Нолит, Београд, 1968.

Перовић Латинка, „Уз сећање на Радослава Ратковића о кључној парадигми српске интелигенције”, у зборнику: *Радослав Ратковић: живот и дело*, (ур. Симеуновић Драган, Ђорић Марија), Удружење Наука и друштво Србије, Савез антифашиста Србије, Фондација Heinrich Böll Stiftung, Београд, 2014.

Ратковић Радослав, „Идеологија”, *Основи политичких наука – практикум*, (ур. Драган Симеуновић), Ферко, Београд, 1994.

Ратковић Радослав, *Основи науке о политици*, Институт за политичке студије, Факултет политичких наука, Београд, 1977.

Ратковић Радослав, *Основи политичких наука*, Завод за уџбенике и наставна средства, 1987.

Ратковић Радослав, *Политичка теорија аустромарксизма*, Институт за изучавање радничког покрета, Београд, 1965.

Ратковић Радослав, *Теорија, идеологија, стварност*, Факултет политичких наука, Београд, 2009.

- Симеуновић Драган, „Биографски подаци о проф. др Радославу Ратковићу”, *Радослав Ратковић: живот и дело*, (ур. Симеуновић Драган, Ђорић Марија), Удружење Наука и друштво Србије, Савез антифашиста Србије, Фондација Heinrich Böll Stiftung, Београд, 2014.
- Симеуновић Драган, „Радослав Ратковић и основаност науке о политици”, *Радослав Ратковић: живот и дело*, (ур. Симеуновић Драган, Ђорић Марија), Удружење Наука и друштво Србије, Савез антифашиста Србије, Фондација Heinrich Böll Stiftung, Београд, 2014.
- Симеуновић Драган, *Увод у политичку теорију*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Mc Lellan David, *Ideology*, Open University Press, Buckingham, 1996.
- Von Beyme Klaus, *Suvremene političke teorije*, Stvarnost, Zagreb, 1977.
- Von Kempfski Jürgen, *Wissenschaft von der Politik – sozusagen*, Merkur, 1966.

Marija Djoric

**CONTRIBUTION OF PROF. DR RADOSLAV
RATKOVIC IN JUSTIFICATION OF
SERBIAN POLITICAL SCIENCE**

Resume

The main aim of this paper is to analyze the role of prof. Radoslav Ratkovic in the creation of Serbian political sciences, as well as emphasizing its importance in the constitution of some very important institutions such as the Faculty of Political Science, the Institute for Political Studies and Associations "Science and Society". By analyzing the contents of Ratković's texts, the author came to the conclusion that the scientific research of prof. Ratkovic was heterogeneous, while the main categories of his thinking were ideology, science and reality. In particular, his role should be emphasized in the context of the Austro-Marxism research, which was also the theme of Ratkovic's PhD thesis. Its significance in the founding of Serbian political sciences can be seen not only within the theory, which resulted in the publication of 15 books and a large number of scientific papers, but also in the formation of some propedeutic subjects that are still being studied at the Faculty of Political Sciences in Belgrade, such as Introduction to the Political theory.

Keywords: Radoslav Ratković, Serbian political sciences, political theory, ideology, politics, science

* Овај рад је примљен 10. октобра 2018. године, а прихваћен на састанку Редакције 7. марта 2019. године.